

- матеріалі сфери відношень «Я і українська мова») / Вікторія Алексєєва // Українознавство. – 2011. – №2. – С. 161 – 163.
2. Бурда К. Л. Краєзнавча робота як один із аспектів реалізації міжпредметних зв'язків на уроках мови (за матеріалами літературної Тернопільщини) / К. Л. Бурда // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Педагогіка. – 2012. – № 1. – С. 41 – 48.
 3. Гавловська Л. Розвиток соціокультурної компетентності старшокласників на уроках української мови / Любов Гавловська // Українська мова та література. – 2011. – №29/30. – С. 11 – 12.
 4. Дика Н. М. Викладання синтаксису в загальноосвітніх навчальних закладах як лінгводидактична проблема [Електронний ресурс] / Н. М. Дика. – Режим доступу: elibrary.kubg.edu.ua/2573/1/N_DYKA_PDBvU_GI.pdf
 5. Дудик П. С. Стилїстика української мови: [навчальний посібник] / П. С. Дудик. – К. : Видавничий центр «Академія», 2005. – 368 с.
 6. Єрмоленко С. Лінгводидактичні засади вивчення простого ускладненого речення на філологічних факультетах у педагогічних навчальних закладах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання української мови»/ Світлана Іванівна Єрмоленко. – К., 2009. – 25 с.
 7. Кухарчук І. О. Комунікативно-діяльнісний підхід до вивчення синтаксису у мовній освіті вчителів української мови та літератури: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання української мови» / І. О. Кухарчук. – К., 2006. – 24 с.
 8. Методика викладання української мови в середній школі / І. С. Олійник, В. К. Іваненко, Л. П. Рожило, О. С. Скорик. – К. : Вища школа, 1979. – 311 с.
 9. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах: [підруч. для філологічних факультетів університетів] / [за редакцією проф. М. І. Пентилюк]. – К. : Ленвіт, 2005. – 400 с.
 10. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів: Українська мова; Українська література. 5 – 9 класи. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2013. – 160 с.
 11. Омельчук С. Комунікативно-функційний підхід до вивчення синтаксису / С. Омельчук // Дивослово. – 2007. – №1. – С. 2 – 10.
 12. Шевцова Л. Формування синтаксичних умінь та навичок (на основі творів Т. Г. Шевченка) [Електронний ресурс] / Л. Шевцова // Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – 2010. – № 21. – С. 323 – 332. – Режим доступу: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/37448>

Юрик О.

Науковий керівник – доц. Дащенко Н. Л.

ВИБОРЧА АФОРИСТИКА У КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

У сучасній мові існує низка лексичних засобів, що функціонують у політичному дискурсі, – так звана функціонально-політична лексика, значний пласт якої становить афористика [12]. Особливо популярним засобом висловлення думок, позицій, переконань і засобом впливу вона стає у передвиборчі періоди. Потенціал афористики у семантичній структурі передвиборчих текстів заслуговує наукового осмислення, оскільки має не лише лінгвістичний вимір, а й проектується на електоральну поведінку, тобто набуває соціального звучання.

Мета статті – осмислити поняття «виборча афористика», жанрово ідентифікувати її у контексті політичного дискурсу на матеріалах електронного видання «День».

Завдання: розглянути особливості виборчої афористики як складової політичного дискурсу; окреслити змістові та функціональні особливості жанрів політичної афористики; проілюструвати їх прикладами із матеріалів електронного видання «День» (президентська та парламентська кампанії 2014 р.).

Ґрунтовно цю проблематику вивчали науковці О. Шейгал, К. Серажим, Н. Шарманова, Г. Коваленко. Їхні доробки здебільшого стосуються жанрових, функціональних і семантичних характеристик виборчої афористики. Поняття «політичного дискурсу» осмислено у наукових працях низки інших дослідників: В. Долгіх, Д. Мацько, С. Онуфрїв, О. Попової.

Як мовностилїстичне явище афоризм вивчають із давніх часів. У підручниках зі стилїстики він часто експлікується як фразеологізм, у словниках – як «дотепний вираз» або жанр афористичної прози [4, с. 141]. В. Лесин та О. Пулинець афоризм визначають як «коротке, лаконічне судження, яке в стислій, зручній для запам'ятовування формі містить глибоку думку» [7, с. 39]. Схоже визначення подає Т. Манякіна: афоризм – «короткий словесно-

художній твір, що виражає окрему думку, яка представлена як загальнозначуща і оригінальна за формою і змістом» [8, с. 4].

Прагматико-комунікативна функція афоризму полягає у сприйнятті спілкування, порозумінні та реалізації естетичного ефекту [4, с. 141]. У контексті нашого дослідження афоризм розглядаємо як засіб, що має маніпулятивний і настановчий вплив, оскільки у передвиборчий час політики активно використовують мовні ресурси з пропагандистською метою.

Політичну афористику К. Серажим розглядає як «мовні рефлексії політичної комунікації, як культурний слід, що залишає в мові той чи інший активно діючий агент політичної комунікації». А також трактує її як «вислови політичних діячів, широкоживані фрази та вислови, що увійшли до фонду прецедентних висловлювань тієї чи іншої лінгвокультури» і стали популярними, а тому відтворюваними [12]. Білоруська дослідниця О. Шейгал політичну афористику визначає як «особливу підсистему знаків політичного дискурсу, план змісту яких складає безліч суджень про політику» та як «узагальнену думку, виражену в лаконічній, художньо загостреній формі» [17, с. 203-204, 206].

Підсистема політичної афористики неоднорідна, проте структурована множина. У її межах виділяють такі жанри, як *власне афоризм, прислів'я, максима, заголовок, гасло, девіз, програмна заява, фраза-символ та індексальна фраза* [12]. Для них характерні стислість, узагальнення і глибина думки, влучна виразність, несподіване судження (момент парадоксальності) та обов'язкова цитатність (авторство) [17, с. 206, 384].

Змістові й функціональні особливості цих жанрів, які виявляються в межах підсистеми політичної афористики, проілюструємо прикладами виборчих афоризмів, віднайдених у матеріалах електронного видання «День» протягом президентської та парламентської кампаній 2014 р.

Диференціальними ознаками першого жанру – *власне афоризму* – вважаються стислість, узагальнення, глибина думки, влучна виразність, несподіваність суджень (момент парадоксальності) та обов'язкова цитатність (авторство). Такі вислови містять узагальнену думку, виражену в лаконічній, художньо загостреній формі [12; 17, с. 206]. Ці характеристики, зокрема узагальнення, глибина думки та влучна виразність, властиві віднайденим нами афоризмам: «*Наше мовчання – це мовчання жертви, яка спонукає агресора до нових злочинів*» [13]; «*Путінізм – це фашизм нового типу, так само цинічний, хижий, абсолютно нерозбірливий у засобах (особливо засобах пропаганди), як і фашизм ХХ століття*» [16]. Ці вислови вносять гостроту й претензійність у пропагандистські тексти.

На відміну від афоризму, зміст *прислів'я* більш тривіальний, у ньому немає парадоксальності, проте воно завжди образне й дидактичне. У політичному дискурсі використовуються прислів'я загальнономовного пареміологічного фонду, які за характером змісту (закономірністю соціальних відносин, людської поведінки) можуть бути застосовані до інтерпретації [12; 17, с. 208-209]. Наприклад: «*Мовляв, вони (НАТО – авт.) все життя ганяються за російським журавлем у небі, ніяк не збагнувши, що інколи набагато важливіше отримати українську синицю в руці. І тоді й за журавлем не доведеться ганятись, він сам прийде*» [1]. У запропонованому уривку обігрується відомий вислів «Краще синиця в руках, аніж журавель у небі». Автор трансформує прислів'я шляхом розширення контексту й актуального коментування, представляючи політичну реальність як вторинний референт.

«Політичні» прислів'я, що виникли у політичній комунікації, відображаючи її реальність, яка в них є первинним референтом [12; 17, с. 208-209], створені автором й адаптовані до певних політичних умов: «*Пригадуєте, приказка була: спасибі жителям Донбасу за президента... (далі самі знаєте)*» [5].

Під висловами морального й етичного характеру розуміємо такий жанровий різновид афористики, як *максима*. Для інтерпретації політичного дискурсу вона має ще одне, принципово важливе значення: «правила поведінки, принцип, яким людина керується у своїх вчинках». Відтак політична максима – це «судження, яке містить узагальнення певного політичного досвіду, з огляду на етичні та стратегічні принципи політичної боротьби» [12; 17, с. 207].

Розрізняють два види максими. До першого належать вислови у настановній формі, що містять експліцитний (зовнішній) модус повинності (наказовий спосіб чи модальні слова): «*Доведіть, що на велике гамлетівське запитання: «To be or not to be?» – відповідь одна: Україні – бути...*» [15]. Максими другого виду виявляються у констатуючій формі і містять

імпліцитний (внутрішній) модус повинності. Інакше кажучи, це констатація факту, з якого можна зробити висновок про те, що щось має або не має бути [12; 17, 207-208]. Наприклад: «Сьогодні Слов'янськ і Краматорськ є для Путіна ... – плацдармом гігантської провокації, здатної підпалити Європу, наче звалище старих автомобільних шин» [13]. У цьому прикладі яскраво виражається основна характеристика максими – моральність вчинків.

Ще одним жанром афористики є **заголовок**. У лінгвістиці тексту він розглядається як основний актуалізатор текстового концепту і виступає у ролі передтексту, виконуючи прогноуючу функцію з опорою на тезаурус читача. Заголовки, створені журналістами, покликані привернути увагу читача, встановити із ним контакт і спрямувати його очікування-прогноз [12; 17, с. 210]. Наприклад: «Вплив російських ЗМІ **обернено пропорційний** здатності критично мислити тих, хто їх дивиться» [11]. Вислів обіграє форму фізичного закону і є своєрідним епіграфом до матеріалу І. Самокиша «Кишинів забороняє пропаганду Кремля». У ньому йдеться про те, що Молдова має намір відключити російські телеканали через надмірну російську пропаганду. Заголовок своєрідний, тому що не відповідає усім жанровим характеристикам, окресленим К. Серажим і О. Шейгал. Тобто не є заголовком політичного блоку, програми тощо, оскільки продукований не політиками, а журналістами.

Основними диференційними ознаками **гасел** є директивність (висловлення керівної ідеї) і спонукальність, що вирізняє його з-поміж інших афористичних жанрів [12; 17, с. 214]. Наприклад: «Партія «Самопоміч» веде зовсім іншу кампанію під гаслом «**Візьми і зроби**» [10]. Останні слова не лише констатують наміри лідерів політичної сили і мають агітаційний характер, а й пропонують спосіб поведінки, шлях до формування життєвої та громадянської позиції.

Девіз визначають як «короткий вислів, що виражає мету, ідеали, керівну ідею поведінки або діяльності всієї нації чи соціальної групи» [12; 17, с. 211]. У процесі дослідження ми з'ясували, що журналісти видання «День» рідко, проте все ж обіграють девізи політичних лідерів у своїх матеріалах задля експресивної насиченості тексту, наприклад: «У дальньому кутку зали висить сертифікат про присвячених двох ні в чому не винних небесних світил тому, хто обіцяв **почути кожного**» [3]. До слова, девіз «Почую кожного» належить четвертому президентові України Віктору Януковичу. В сучасному контексті цей вислів набув гротескного звучання.

Наступним різновидом політичної афористики є **програмна заява**. Її інтенція – задекларувати наміри, визначити мету політичної боротьби та політичну позицію. «Програмні заяви політика з часом пов'язують з його ім'ям, входять до асоціативної зони семантики політичного антропоніма та фіксуються культурологічними словниками» [12; 17, с. 214]. Як приклад наведемо висловлювання «Покращення вже сьогодні», яке було ключовим у передвиборчій кампанії В. Януковича у 2010 р.: «Із приходом його до влади обіцяне **покращення вже сьогодні** так і не настало» [5]. У цьому випадку вислів втратив агітаційний характер та набув саркастичного змісту і в контексті матеріалу має на меті принизити політичного лідера перед електоратом.

Фраза-символ – як ще один жанровий різновид політичної афористики – є знаком тропейного характеру і відсилає до певної прецедентної політичної ситуації. Як правило, фрази-символи мають як часткову, так і загальну референцію, або ж можуть обмежуватись лише частковою референцією [12; 17, с. 211]. Наприклад: «Після краху **«імперії зла**» [6], **«Газової принцеси більше нема**» [2]. Наведені уривки є прикладами фраз-символів із частковою референцією, оскільки у першому випадку під «імперією зла» розуміється СРСР; у другому – «газовою принцесою» називають Ю. Тимошенко. Фрази-символи покликані якомога точніше вказувати на основну характеристику чи особливість, у наведених випадках – політичного режиму та політичного лідера.

Індексальна або пам'ятна фраза не містить глибокого судження, не узагальнює політичний досвід, не показує наміру, заклику або основної ідеї, а виконує виключно функцію відсилання, а саме – ремінісцентну. Це – крилатий вислів, що відсилає до відомого політичного тексту, який асоціюється зі знаковою політичною подією, або до ідіолекту певного політика, який можна розглядати як специфічний різновид надтексту [12; 17, с. 216-217]. Наприклад, словосполучення «вишки Бойка» («Приміром, «Опозиційний блок» ховає обличчя своїх лідерів, і при цьому паразитує на стилістиці почлої ПР і цілковито беззмістовних гаслах. Хоча могли б пообіцяти просто: «Поверну **«вишки Бойка**» [9]) апелюють до корупційної схеми, пов'язаної з

екс-міністром палива та енергетики Ю. Бойком.

Отже, афоризм – це придатний для модифікацій жанр афористичної прози; лаконічне дотепне судження, оригінальне за формою і змістом, що містить глибоку думку і є стимулом для роздумів. У семіотичному просторі політичного дискурсу афоризм посідає вагоме місце. Під політичною афористикою науковці розуміють культурний слід, що його у мові залишає активно діючий агент політичної комунікації. Іншими словами це – вислови політичних діячів, які завдяки своїй запам'ятовуваності стали широкоживаними, а тому відтворюваними. А зважаючи на те, що афоризм виокремився та жанрово емансипувався, середовищем для подібної еволюції сьогодні виступає ще й публіцистичний дискурс. Ми переконались у цьому, досліджуючи матеріали електронного видання «День» періоду президентської і парламентської передвиборчих кампаній 2014 р. Особливою активністю відзначаються власне афоризми і політичні максими. Фрази-символи, індексальні фрази та девізи журналісти інтерпретують рідше, очевидно через їх і так асоціативний характер. Функціонування прислів'їв, заголовків, гасел та програмних заяв у досліджуваному матеріалі підпорядковане відображенню позицій політичних сил та їх лідерів і рідко стає предметом журналістського переосмислення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гетьманчук А. Потрібно заохотити європейців чути правду [Електронний ресурс] / А. Гетьманчук // День : щоденна всеукраїнська газета. – 2014. – 23 травня. – № 92. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/uk/article/podrobici/potribno-zaohotiti-ievropeyciv-chuti-pravdu>
2. Десятерик Д. Загибель богів [Електронний ресурс] / Д. Десятерик // День : щоденна всеукраїнська газета. – 2014. – 7 травня. – № 81. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/uk/blog/suspilstvo/zagibel-bogiv>
3. Десятерик Д. Мавпа й суть [Електронний ресурс] / Д. Десятерик // День : щоденна всеукраїнська газета. – 2014. – 29 квітня. – № 77. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/uk/article/taumaut/maupra-y-sut-0>
4. Дорда В. О. Питання про класифікацію афоризмів / В. О. Дорда // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. – Житомир, 2005. – № 23. – С. 141-142.
5. Кралюк П. Донбас має почути Україну [Електронний ресурс] / П. Кралюк // День : щоденна всеукраїнська газета. – 2014. – 30 квітня. – № 78. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/uk/blog/politika/donbas-maie-pochuti-ukrayinu>
6. Кривченко В. Сила розуму переможе [Електронний ресурс] / В. Кривченко // День : щоденна всеукраїнська газета. – 2014. – 24 квітня. – № 75. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/uk/article/poshta-dnya/sila-rozumu-peremozhe>
7. Лесин В. М. Словник літературознавчих термінів / В. М. Лесин, О. С. Пулинець. – К. : Радянська школа, 1971. – 485 с.
8. Манякина Т. И. Языково-стилистическая характеристика жанра афоризмов : автореф. дис. ... канд. филол. Наук : 10.02.04 / Т. И. Манякина. – Днепропетровск, 1980. – 18 с.
9. Палій О. Вибори по-новому? [Електронний ресурс] / О. Палій // День : щоденна всеукраїнська газета. – 2014. – 16 жовтня. – № 193. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/uk/article/podrobici/vibori-po-novomu>
10. Про «стандарт» Небесної Сотні [Електронний ресурс] // День : щоденна всеукраїнська газета. – 2014. – 23 жовтня. – № 198. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/uk/article/tema-dnya-podrobici/pro-standart-nebesnoyi-sotni>
11. Самокиш І. Кишинів забороняє пропаганду Кремля [Електронний ресурс] / І. Самокиш // День : щоденна всеукраїнська газета. – 2014. – 25 квітня. – № 75. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/uk/article/den-planeti/kishiniv-zaboronyaie-propagandu-kremlya>
12. Серажим К. С. Сучасна політична афористика: типологія, особливості функціонування [Електронний ресурс] / К. С. Серажим. – Режим доступу : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2040>
13. Сірук М. Готуймо «Нюрнберг-2» [Електронний ресурс] / М. Сірук // День : щоденна всеукраїнська газета. – 2014. – 8 травня. – № 82. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/uk/article/den-planeti/gotuymo-nyurnberg-2>
14. Скуратівський В. Афоризм – колись і сьогодні [Електронний ресурс] / В. Скуратівський. – Режим доступу : <http://ukrlife.org/main/afor/scurat.html>
15. Сюдюков І. Реформи з «подвійним дном» [Електронний ресурс] / І. Сюдюков // День : щоденна всеукраїнська газета. – 2014. – 8 жовтня. – № 187. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/uk/blog/politika/reformi-z-podviynim-dnom>
16. Сюдюков І. Чому українська свобода необхідна світові? [Електронний ресурс] / І. Сюдюков //

- День : щоденна всеукраїнська газета. – 2014. – 19 травня. – № 89. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/uk/article/svitovi-diskusiyi/chomu-ukrayinska-svoboda-neobhidna-svitovi>
17. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса : диссерт. ... д-ра филол. наук : 10.02.01, 10.02.19 / Е. И. Шейгал. – М. : РГБ, 2005. – 431.

Шульга К.

Науковий керівник – проф. Вознюк Л.В.

«ШКІЛЬНИЙ СЛОВНИК АНТОНІМІВ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ» М. Р. ЛЬВОВА ЯК ДИДАКТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ СЛІВ З ПРОТИЛЕЖНИМ ЛЕКСИЧНИМ ЗНАЧЕННЯМ НА УРОКАХ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ

Духовно-моральне виховання школярів нерозривно пов'язане з формуванням у них грамотного, змістовного і виразного мовлення. Це не тільки засіб спілкування, а й показник інтелектуального розвитку, інструмент пізнання і самовиховання.

Перший аспект статті, на який ми звертаємо увагу, це збагачення лексичного запасу учнів як найважливіший напрям в роботі вчителя-мовника. Вивчення російської мови у сучасній школі спрямоване на формування комунікативної компетентності учнів, тобто вмінь і навичок вільно володіти російською мовою в усіх сферах суспільного життя, розуміти почуте чи прочитане, точно формулювати основну думку, висловлювати її в усній чи писемній формі, творчо мислити, що є передумовою розвитку соціально активної і духовно багаті особистості.

З огляду на це надзвичайно важливою є робота із словниками на уроках російської мови, яка дає змогу найпродуктивніше розв'язувати навчальні, розвивальні й виховні завдання предмету, сприяє оволодінню мовою на всіх її рівнях. Проблема словників на уроках як засобів розвитку мовлення учнів – це нове в методиці викладання російської мови. Необхідність у спеціальній роботі по збагаченню лексичного запасу учнів визначається наступними факторами:

1. важливою роллю слова у мові;
2. потребою в постійному поповненні лексичного запасу слів.

Другий аспект, на який ми звертаємо увагу, це слова-антоніми, що відіграють важливу роль у здійсненні мовленнєвої діяльності, багато в чому визначаючи її змістову і прагматичну сторону. Антонімія становить лексичну основу цілого ряду стилістичних прийомів. Функції антонімів наступні:

- функція контрастного протиставлення;
- розділова функція;
- функція чергування;
- функція з'єднання протилежностей.

Існування антонімів у мові пояснюється характером нашого сприйняття дійсності у всій її суперечливій складності. Тому контрастні слова тісно пов'язані між собою. Слово *добрий* викликає в нашій свідомості слово *злий*, *далеко* нагадує про слово *близько* [7, 77].

Аналіз методичної літератури, шкільних програм та підручників, а також власні спостереження за навчально-виховним процесом у школі свідчать про яскраво виражений недолік у вивченні антонімів. Це більше спостереження над ними, ніж вивчення. Часто учні допускають такі помилки:

- підмінюють у визначенні антонімів поняття реаліями («антоніми – слова, що позначають протилежні предмети»);
- змішують антоніми та суміжні з ними явища;
- вважають антонімами слова типу *білий-небілий* і т. п.;
- недоречно вживають антоніми у своєму мовленні;

Таким чином, ці помилки необхідно враховувати як при поясненні суті антонімії, так і в процесі вивчення інших тем на уроках російської мови.

Мета статті: розкрити особливості методики вивчення антонімів і збагачення мовлення учнів на уроках російської мови з використанням «Шкільного словника антонімів російської мови» М.Р. Львова.

За допомогою «Шкільного словника антонімів російської мови» М.Р.Львова ми пропонуємо розробити систему вправ, що забезпечує формування основних лексичних умінь у вивченні антонімів, адже систематична робота над ними з використанням словника сприяє поглибленню знань. Уміння диференціювати в потоці мовлення протилежні за змістом лексики